

Академик Лидија ИВАНОВНА ТЕГАКО

ИСТОРИЈСКА АНТРОПОЛОГИЈА – САВРЕМЕНИ АСПЕКТ

I

Антропологија је област која у научном делу професора Петра Влаховића заузима значајно место. О томе сведоче његови бројни научни радови из ове области мађу којима су, на пример, синтезе (књиге): „*У врџлођу живојџа – ѝрилођ истџоријској и еџничкој анџтропџолођији*” (1978), „*На жи-воџним раскрсницама – ѝрилођ ѝроучавању еџничких ѝроцеса*” (1987), „*Чо-век у времену и ѝросџору – анџтропџолођија*” (1986) и друге.

Из поменутих расправа као и из других прилога се види да П. Влаховић човека проучава, пре свега, као продукт који настаје и који се развија у нераскидивој вези и под непосредним утицајем међудејства природних и друштвених чинилаца. О томе убедљиво сведоче Влаховићеви радови из историјске антропологије у којима прати настанак и развој становништва Југославије у свим његовим фазама.

У радовима из историјске антропологије Петар Влаховић указује на настанак појединих етничких заједница, њихове миграције, међусобна мешања и укрштања различитих човекових популација и утицај свега тога на обликовање савремене антрополошке слике на југословенским просторима. Влаховић је уочио присуство протобалканских физичко-антрополошких особености код савременог становништва Југославије и указао у низу студија на формирање и развој динарске расе, на етногенезу и антрополошке особине етничких заједница у Југославији.

Пажњу привлаче Влаховићеви радови у којима се осврће на новије теорије о словенском досељавању на Балканско полуострво и са антрополошког становишта анализира процес словенизације ранобалканског домородачког становништва. Влаховић има и већи број радова у којима са антрополошког становишта разматра и решава проблеме динарског антрополошког комплекса и указује на токове процеса динаризације савременог становништва на Балканском полуострву. Указао је на исходишта динаризације, њено постепено развијање од неолита и њене одразе у аларод-

ском (јафетитском), илирском, грчко-романском и словенском супстрату, чему је, уз друштвене чиниоце, доприносила и природна средина.

П. Влаховић је, међу другим питањима, разматрао, са антрополошког становишта, проблеме људских раса и расизма. Нагласио је да су људске расе резултат прилагођавања одређеној природној средини и диференцирања у оквиру исте врсте. Због тога не представљају у биолошком смислу непремостиве биолошке баријере, јер њихова међусобна биолошка укрштања припадника разних раса дају животно способно и плодно потомство. Расу, односно савремену „популацију”, Влаховић сматра као једну од одредница за таксономско груписање људских заједница а расизам с разлогом искључује из антрополошке проблематике јер је реч о идеолошкој концепцији која је за сваку осуду.

За нека своја разматрања и закључке из историјске антропологије Петар Влаховић је нашао подстицај и упориште у достигнућима антрополошке науке која се развијала и развија у Русији (Москва) и Белорусији (Минск). О томе сведочи и литература на коју се ослањао и коју је цитирао у својим разматрањима. Због тога се разматрање „*Историјска антропологија – савремени аспекти*” с разлогом прикључује јубилеју у обележавању Влаховићевог животног и научног дела и вишедеценијске сарадње са руским и белоруским антрополошким институцијама.

II

Историјска антропологија је термин који се усталио и нашао широку примену у домаћој антропологији од 1979. године, после појаве истоимене књиге академика В. П. Алексејева.

Овај термин означава посебан правац који се издвојио по својим циљевима и задацима вршења историјских реконструкција. Проблем историјских реконструкција има више аспеката. Он садржи реконструкција развоја културе, стварања друштва и његових механизма, традиција, веровања, научних појмова, утврђивање изменљивости физичког типа човека у процесу његовог еволуционог развоја. У антропологији се ради, првенствено, о биолошким реконструкцијама које дају могућност да се прича о физичком типу човека, да се преко физичког типа и психо-физиолошких параметара дође до посебних друштвених карактеристика, демографских показатеља, броја обољења, смртности, развитка друштвене свети. Антрополошки меријал као историјски извор научници су користили од тренутка када се антропологија издвојила као посебна научна грана. У руској антрополошкој науци као први аргументован рад из области историјске антропологије сматра се рад А. П. Богданова „*Антропологијски материјал курганског времена у Московској губернији*”, објављен 1867. г. у Гласу Друштва пријатеља науке о познавању природе, антропологије и етнографије.

Упоређујући краниолошки материјал са физичким карактеристикама савременог становништва и проучавајући процес формирања антрополошких типова код руског народа А. П. Богданов је са антрополошке тачке гледишта објаснио историју и узајамно деловање племена на територији руске низије.

Тумачење историјских проблема такође налазимо у радовима Д. Н. Анучина, В. В. Бунака и других антрополога.

Д. Н. Анучин, користећи описе старих аутора о физичком типу Хуна, несумњиво је доказао да њихово основно језгро припада монголоидној раси. Овим радом оповргао је концепцију познатог историчара Д. И. Иловајског о словенству Хуна.

Користећи антрополошки материјал Д. Н. Анучин је направио низ закључака о историји насељавања и колонизације руске низије. Издвојивши на територији Источне Европе два ареала релативно високог раста (северни и јужни) и два ниског раста (западни и источни) Д. Н. Анучин је дошао до закључка да су ови ареали повезани са расељавањем финских и словенских племена по руској низији.

За време совјетске власти о проблемима историјске антропологије писали су Г. Ф. Дебец, Т. А. Трофимова, В. В. Бунак, В. П. Алексејев, Т. И. Алексејева, М. В. Витов.

Г. Ф. Дебец у раду „Палеоантропологија СССР-а” описао је антрополошке типове старог становништва и истакао тенденције њихове епохалне изменљивости.

В. П. Алексејев је низ радова посветио опису старог становништва Источне Европе и проблемима етногенезе Источних Словена. Т. И. Алексејева је упоредила антрополошке комплексе савременог становништва са антрополошким типовима Источне Европе у средњем веку и изрекла мисао да је антрополошка разноврсност Источних Словена резултат разноврсности антрополошког састава становништва Источне Европе пре појаве Словена.

У радовима В. В. Бунака налазимо податке који се односе на етничку историју Руса и Белоруса. Вршећи антрополошка истраживања у јужној Белорусији (4), на територији исте издвојио је два антрополошка типа – јужни или тип из мочварних предела (са ниском, ретком шумом) и тип основног масива.

Тип из мочварних предела је нижег раста, са израженијом брахикафалијом, по мишљењу В. В. Бунака овај тип генетски је повезан са јужним словенским народима.

Антрополошки тип основног масива је вишег раста, светлије пигментације, по димензијама главе близак је мезокефалном типу, и генетски је повезан са летонско-литванским или балтичко-словенским племенима.

Важни подаци о проблему етногенезе Белоруса сакупљени су у одсеку антропологије и екологије Института историје и теорије уметности, етнографије и фолклора „К. Крапива” Националне академије наука Белорусије

под руководством В. П. Алексејева. Проучавани су генетски кодови код савременог становништва (дерматоглифика, одонтологија, групни крвни фактори). По дерматоглифским и одонтолошким одликама испољене су разлике између територија западне мочварне области и основног масива Белорусије, што је нашло објашњење у историјским процесима. Генетске разлике сачувале су се од момента насељавања Источних Словена. Територија западне мочварне области дуго је била изолована од основног масива, служила је као мостобран продирању и расељавању Словена на север, североисток и северозапад (9). Под руководством академика В. П. Алексејева, И. И. Саливон (8) извршена су ископавања на основу којих су добијени подаци о становништву Белорусије XI – XIV века као и XVII- XIX века. Груписање кранометријских серија XI-XIV века у зависности од племенске припадности и поређење добијених материјала омогућило је да се изведу закључци о сличности морфолошке структуре лица по свим морфолошким одликама, о специфичности епохалних измена на територији Белорусије, које су се испољавале у скраћивању и проширењу можданог дела лобање. Л. И. Тегако и академик В. П. Алексејев заједно су извели опште закључке из материјала, који је М. В. Витков сакупио са Прибалтичком експедицијом (1958-1959. г.). По расном антрополошком програму, који укључује дужину и масу тела, мерне и описне карактеристике главе и лица, испитао је 33 локалне групе, од тога – 14 – на територији Белорусије, 14 – на територији Русије и 5 – на територији Украјине. Обрасци антрополошких истраживања, које је обавио М. В. Витков после његове смрти дуго су стајали у архиви. Године 1994. На бази истих издата је књига „*Расна географија Белоруса и проблеми етногенезе*”. Комплексна анализа антрополошких података о становништву Белорусије у разним епохама показала је да се формирање антрополошког састава савременог становништва републике одвијало уз учешће балтичких племена. Али притом одлучујућу улогу одиграле су средњевековне племенске групе Источних Словена.

При проучавању етногенезе Белоруса нарочит интерес представљају почеци заједничке међусобне сарадње са западним суседима, нарочито са становништвом Пољске. У вези с тим образложена је и поткрепљена споразумом (1989. г.) стваралачка сарадња између Института археологије и етнологије Пољске академије наука и одсека антропологије ИИЕФ НАН Белорусије. Почев од 1990. год. сарадници одсека И. И. Саливон и аутор датог прилога проучавали су становништво XI миленијума н. е. на централној територији Пољске (Мазовија) као и становништво разних епоха на територији граничног појаса између Белорусије и Пољске. Приказана је сличност краниолошких и одонтолошких одлика белоруског и пољског становништва. По комплексу одонтолошких и краниолошких одлика древно становништво са истраживаних територија припада средњеевропском типу, који карактеришу слабије изражене европеидне црте. То сведочи о

томе колико је старо формирање датих карактеристика и колико су тесни генетски контакти између два проучавана етноса. Истог типа је правац географске изменљивости дијагностичких расних краниолошких и одонтолошких одлика (са југозапада на североисток) слаже се са највероватнијом концепцијом првобитног насељавања Словена, укључујући територију западне мочварне области (са ниским, ретким шумама) у ареал формирања словенске заједнице. Наредна истраживања омогућиће добијање опширних информација о детаљним карактеристикама становништва разних епоха, које је учествовало у формирању локалних антрополошких комплекса, који су учествовали у формирању проучаваних етноса.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексеев В. П. Историческая антропология. М., 1979.
- Алексеева Т. И. Этногенез восточных славян по данным антропологии. М., 1973.
- Алексеева Т. И. Адаптивные процессы в популяциях человека. М., 1986.
- Бунак В. В. Антропологические исследования в Южной Белоруссии: Антрополог. сб. // Тр. Ин-та этнографии. Нов. сер. Т. 31. М., 1956.
- Витов М. В. Антропологические данные как источник по истории колонизации русского Севера. М., 1997.
- Дяченко В. Д. Антропологічний склад українського народу. Київ, 1965.
- Аляксееў В. П. Вітаў М. У., Цягака Л. І. Расавая геаграфія беларусаў і праблемы этнагенезу Мн., 1994.
- Саливон И. И. К вопросу об антропологической основе в формировании физического типа белорусов (краниологические материалы) // Этногенез белорусов: Тезисы докл. конф. Мн., 1973.
- Тегако Л. И. Результаты дерматоглифических и одонтологических исследований в БССР и связи с проблемой этногенеза белорусов: Тезисы докл. конф. Мн., 1973.
- Саливон И. И., Тегако Л. И., Микулич А. И. Очерки по антропологии Белоруссии Мн., 1976.
- Тегако Л. И., Саливон И. И., Микулич А. И. Биологическое и социальное в формировании антропологических особенностей. Мн., 1981.
- Тегако Л. И., Саливон И. И., Пыжук М. Мэжэтніцкія кантакты сярэневековага населення Беларусі (па даным антропалогіі) // Праблемы біокультурнай адаптацыі чалавека. Мн., 1993.

